

Ali Rıza Kuğu

“Orta Büyüklükte Devlet” ve Dış Politika

Realist teori uluslararası ilişkiler ve dış politika anlayışında hâkim geleneği yansıtan ve kökeni M.Ö. 5. yüzyılda Thucydides’e kadar gitmekle birlikte, Machiavelli’nin ete kemiğe büründürdüğü, temelde pozitivist bir düşünce biçimidir. Machiavelli, biraz da bölünmüş ve güçlü komşular arasında ezilen İtalya’da yaşamının etkisiyle, ülkesi için güçlü bir devlet ve güçlü bir yönetici (prens, hükümdar) formülü arayışına girmiştir. Machiavelli’ye göre yönetmek için güç ve otorite gereklidir. Hükümdarın iyi ve istikrarlı bir yönetim için her yolu kullanması mübahtır. O kendisini din, ahlak, örf ve adetle bağlı saymaz; tam tersine din de ahlak da devlete ve yöneticiye (politikaya) hizmet eder. Bu anlayış iktidarın kaynağını dünyevileştirerek, aslında modern siyaset biliminin de temelini oluşturmuştur.

Aslında iç politika için biçilen realizm gömleği, sonraki yüzyıllarda uluslararası ilişkilere de giydirilerek, 20. yüzyılda Morgenthau, Mearsheimer gibi akademisyenlerce sistematik bir düşünce modeli haline getirilmiştir. Aralarında küçük yorum farkları olmakla birlikte, realistler uluslararası ortamda bağlayıcı bir merkezi irade olmadığı için daimi bir kaos veya anarşi (Hobbes’un “doğa durumu” betimlemesi gibi) halinin hüküm sürdüğünü, uluslararası ortamdaki asıl aktörlerin egemen devletlerden (güçlü, büyük devletler) oluştuğunu ve uluslararası ilişkilerde gerçek amaç hayatta kalmak olduğundan, ortama mücadele ve rekabetin hakim bulunduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler adeta bir “sıfır toplamlı oyun (zero-sum game)”dur. Bir devletin kazancı diğerinin kaybıdır. Realist teori elbette zamanla değişimlere uğrayarak, “yapısal”, “neoklasik”, “neorealist” gibi türevleri ortaya atılmış; ancak uluslararası ilişkilerde gücü merkeze koyan temel yaklaşımı değişmemiştir. Örneğin, ilk defa Kenneth N. Waltz tarafından 1970’lerin ortalarında literatüre sokulan Neo-realist akım; dünya düzenini daimi kaotik bir ortam olarak görürken savaşı uluslararası politikanın en temel aracı olarak niteler. (Bu tez Clausewitz’in “Harp Üzerine” adlı eserindeki yaklaşımın benzeridir.) Dünya düzeninin güçler dengesine (*balance of power*) dayandığını ve bu nedenle gücün uluslararası ilişkilerde en önemli parametre olduğunu savunur. Uluslararası hukuk ve örgütlere fazla önem vermez, onları güçlü aktörlerin araçları olarak görür. Kısacası, realist teoriye göre uluslararası sistem, korku ve güvensizlik üzerine kurulu ve bu yüzden hayatta kalmak için güçlü olmayı dayatan bir yapıdır.

Realist modelin gerçek hayattaki karşılığı, özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası sisteme hakim olan iki kutuplu (*bipolar*), sonrasında ise tek kutuplu (*unipolar*) yapının “hegemonik güç/güçleri”dir. Günümüzdeki dünya sistemi ise bir süper güç yanında birkaç bölgesel güç ve onlar arasında kendilerine yer edinmeye çalışan daha fazla sayıda “Orta Büyüklükte Devlet (OBD)”ten oluşmaktadır.

“Orta Büyüklükte Devlet” kavramı bir devletin uluslararası sistem içindeki yeri, kategorisi yani cüssesi ile ilgili bir terimdir. Buradaki cüsse, fiziki büyüklük değil, özgül ağırlıktır, etkin olma ile ilgilidir. OBD süper bir güç değildir, fakat küçük bir devlet de değildir. Onu uluslararası sistemde yok sayamazsınız. OBD, uluslararası sistem üzerinde etki ve katkıları sınırlı olmakla birlikte; bölgesel düzeyde ciddi ölçüde belirleyici rol oynayabilen, büyük güçlere gerektiğinde makul ölçülerde direnebilen, pazarlık edebilen ve onları bir dereceye kadar etkileme gücüne sahip devlettir. Ancak bu direnme, büyük güçlerle sınırsız bir mücadele ve savaşı göze alabilecek noktaya ulaşmaz. Genellikle OBD’nin hayalleri geniş; ancak imkânları sınırlıdır. OBD bölgesel bir güçtür ve fırsatları iyi kullanabilirse uzun vadede küresel bir oyuncuya evrilebilir. Ancak, güç sarhoşluğuna kapılıp hesapsız rollere soyunan OBD’lerin, küresel oyuncu olmak bir yana bölgesel etkisini dahi yitirmesi olasıdır.

Asıl sorun OBD’nin dış politika uygulamalarında uluslararası planda meşruiyet ve etkinliğin nasıl sağlanacağıdır. Öncelikle OBD’lerin büyük güçler gibi uluslararası hukuk ve kamuoyu tepkilerini yok sayarak ya da onların etrafından dolaşarak eylemlerde bulunması, tamamen “çıkar” eksenli “tek taraflı (*unilateral*)” politikalar izlemesi çoğunlukla zordur ve akılcı da değildir. Bu yüzden, uluslararası hukuka uygun hareket etmek OBD’ler için hem meşruiyet hem de beka için adeta bir gereksinimdir.

Örneğin, her hangi bir ülkeye karşı kuvvet kullanma esaslarını düzenleyen en önemli uluslararası doküman BM Şartı’dır. BM Şartı’nın 2 nci Madde 4 üncü Fıkrası, her hangi bir devletin toprak bütünlüğü veya bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmayı veya kullanma tehdidinde bulunmayı kesin olarak yasaklamaktadır. Madde 2 (4)’ün tek istisnası ise 51 inci Madde (meşru savunma)’dir. Madde 51’e göre, “BM Şartı’ndaki hiçbir hüküm ya da ifade, BM üyelerinden birine bir silahlı saldırı olması halinde kişisel veya kolektif nefsi müdafaa hakkını ortadan kaldırmaz.” Şu halde, bir silahlı saldırı halinde kendini koruma hakkı hariç, kuvvet kullanmak uluslararası hukuka aykırı görülmektedir.

BM yasasının vaz’ettiği diğer bir prensip de iç savaş ya da çatışmalara ilişkindir. Uluslararası hukuk, iç savaşları ve bunlara dışarıdan müdahaleyi kontrolde genellikle başarısız olmakla birlikte, 2 nci Madde 7 nci fıkrada “BM’nin bir ülkenin iç hukukuna tabi konulara müdahale yetkisinin olmadığı” açıkça belirtilmektedir. Ancak neyin yerel hukuka (domestic jurisdiction) tabi olduğu, yani nelerin “iç işleri” sayıldığı, yoruma açık bırakılmıştır. Bununla birlikte, prensip olarak iç işlerine karışmama yoluyla devletlerin egemenlik alanına saygı gösterilmesi; hukuk, hakkaniyet ve küresel istikrar adına uygun bir tavidir. Küresel anlamda barış ve istikrarın yegâne garantisi yine adil bir küresel hukuk düzenidir. Uluslararası krizlere müdahalede, tüm devletlerin kabul ettiği hukuki normları esas almak, belli devletlerin değil tüm uluslararası toplumun ortak çıkarlarını gözetmek gerekmektedir. Askerî müdahalelerin meşru savunma ve insani maksatlar temelinde değerlendirilmesi ve her safhasında BM vesayetinin aranması doğru bir hareket tarzıdır. OBD’ler bunlara dikkat etmelidir.

OBD’ler özellikle küresel meselelerde kendi çıkarları ile büyük güçlerin çıkarları arasında ortak noktalar aramalı ve mümkünse uluslararası toplumla birlikte hareket etmelidir. Bu anlamda ittifak ya da koalisyon sistemleri içine uygun koşullarla dâhil olmak rasyonel bir dış politika eylemi olacaktır. Ancak, bu bir büyük gücün arkasına kayıtsız şartsız takılmak (*bandwagoning*) olarak algılanmamalıdır. Aksi halde OBD’nin bundan zarar görmesi ve büyük güçlere karşı duyulan tepkileri üzerine çekerek var olan bölgesel etkisini de kaybetme riski vardır. “Çok taraflılık (*multilaterality*)” OBD’ler için her zaman daha güvenli bir limandır. Bu ayrıca meşruiyet ve dış politika eylemlerinde külfet paylaşımı

açısından da önemlidir. Uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin varlığı da OBD'ler tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir vakıdır.

Büyük güçlerle olan ilişkiler genellikle OBD aleyhine asimetrik özellikler taşır. Buna denge sağlayacak bazı sağlam pazarlık materyalleri bulmak, OBD'ye düşen yaşamsal bir ödevdir. Bu maksatla; çok dikkatli olmak kaydıyla OBD'nin kültürel hinterlandı ile olan bağların kullanılması, bölgesel devletler üzerindeki nüfuz ve ilişkilerin güçlü tutulması, doğal kaynaklar ve ticaret dâhil ekonomik ve askerî güç unsurlarının öne çıkarılması gibi politikalar uygulanmalıdır.

OBD'lerin uluslararası güç dengelerini iyi okumaları ve büyük güçler arası rekabetten kendi çıkarları doğrultusunda yararlanmaları reelpolitığın bir gereğidir.

OBD'ler aşırı hırs ve aktivite ile şimşekleri üzerlerine çekmekten kaçınmalıdır. Bu anlamda millî güç unsurları ile orantısız dış politika hedefleri belirlemek, yayılcı görüntüler sergilemek, OBD'lerin parlak geleceklerini ipotek altına alabilir. Kendisinde de var olan hassasiyetleri başkalarında istismar etmeye çalışmak OBD'ler için zararlı olabilir. Burada en önemli nokta, uluslararası müdahalelerin "sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilemeyeceği" ilkesi ile çelişmesine kesinlikle izin vermemektir. Nitekim, uluslararası müdahalelerle bağlantılı BM kararlarının hemen hepsinde, ülkelerin toprak bütünlüklerinin tanındığı özellikle vurgulanmaktadır. Uluslararası askerî müdahalelerin en tehlikeli politik sonuçlarından birisi, dini ve etnik azınlıkları koruma amacının aşarak "şiddete dayalı ayrılıkçı milliyetçilik" akımının güçlenmesi ve böylece yeni çatışmalara yol açılmasıdır. Batılı güçlerin sömürgeci olan 3'üncü dünya ülkelerinin bağımsızlıklarının teslimine yönelik bir kavram olarak ortaya çıkan self-determinasyonun bu müdahaleler vasıtasıyla istismar edilmesi ve ulus devletlerin güç kullanılarak parçalanmasının önüne geçilmelidir. Ulus devletlerin zayıflatılması ya da ortadan kaldırılmasının kimsenin çıkarına olmayacağı, aksine küresel anlamda yeni bir istikrarsızlık ve çatışma dalgası yaratacağı açıktır.

Bazılarının düşündüğünün aksine, sürekli tarafsızlık da OBD'ler için genel bir dış politika ilkesi olamaz. Sürekli tarafsızlık, bir devletin güvenliğini sağlayabilir; ancak onun büyümesi ve küresel bir oyuncu olmasının da önünü keser.

OBD'ler dış politikada "sert güç (*hard power*)"den ziyade "yumuşak gücünü (*soft power*)", gerektiğinde ikisini birlikte (akıllı güç/*smart power*) kullanmaya ağırlık vermelidir. Bu kapsamda, ekonomi, kültür, sanat, spor, edebiyat, eğitim vb. alanlarda rekabet gücü ve birikimini artırmalıdır. Jeopolitik ve jeostratejik gücünü bir pazarlık gücüne dönüştürmesini bilmelidir. Aksi halde jeostratejik önem bir ülkenin başına sorunlar da açabilir.

OBD'lerin iç yapıları ne kadar sağlam ise dış politikadaki duruşları da o ölçüde güçlü olur. Bu yüzden, gerçek bir hukuk düzeni, birinci sınıf bir demokrasi, düzgün işleyen bir ekonomi ve güçlü bir ordu dış politikayı da meşru ve etkili kılar.

Son söz olarak, ayağını yorganına göre uzatmayan OBD'lerin, Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olma riski her zaman vardır. Ancak; dış politika alanındaki "alâka ve menfaatlerini" zamana yaymasını bilen, uluslararası ortamı iyi okuyup doğru zamanda doğru tarafta yer alan, eylemlerinde meşruiyete ve evrensel değerlere önem veren OBD'lerin güç ve etkisini artırarak küresel oyuncular haline gelmeleri mümkündür.

Bu belgede yer alan hususların **tüm sorumluluğu yazarlara ait olup** MSE'ye üyelerini bağlamaz. Bu belgenin her hakkı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu esasları çerçevesinde MSE'ye aittir. Alıntılarda <http://merkezstrateji.com/> uzantısının verilmesi, belgenin tamamına ulaşılabilmesi için zorunlu tutulmuştur.